

BUDIZEM

Budizem je nastal v Indiji. Njegov utemeljitelj je bil Sidharta Gautama, ki je živel pred 2500 leti. Zaradi njegove modrosti so ga imenovali Buda, kar pomeni razsvetljeni. Ocenjujejo, da je na svetu nad 500 milijonov budistov, večinoma v deželah vzhodno od Indije.

Čas sprememb

V času rojstva Sidharte Gautame je mnogo hindujcev iskalo odgovore na posamezna vprašanja, posebno na tista, ki so zadevala življenje. Zakaj morajo ljudje trpeti? Kako bi se trpljenju izognili? To je bil posebno resen problem za hindujce zaradi njihovega verovanja v reinkarnacijo, saj pomeni trpljenje, ne samo v enem življenju temveč v mnogih. Sidharta se je začel zanimati za to vprašanje in odločil se je, da bo našel nove načine za njegovo rešitev.

Rojen kot princ

Sidharta se je rodil okrog 563 pr. n. š. Njegov oče je bil vladar majhnega kraljestva v severni Indiji, v bližini današnjega Nepala. Člani družine so bili hindujci. Neka zgodba pripoveduje o jasnovidcu, ki je princu prerokoval, da bo postal mogočen vladar, če mu bodo preprečili štiri poglede: na bolnika, starca, mrtveca in na meniha. Če pa bi vendarle videl katerega od teh, bo postal potujoči sveti mož. Sidhartov oče se je zaobljubil, da bo sinu preprečil pogled na te ljudi. Sidharta je živel v razkošju palače, bil vljuden ter radodaren. Poročil se je in dobil sina. Prav takrat, ko se je življenje zdelo popolno, je začel dvomiti o vrednosti brezdelnega in razkošnega življenja. Nekoč se je peljal v svojem bojnem vozu zunaj kraljevega parka in zagledal tiste štiri poglede.

Iskanje

Sidharta je spoznal, da celo najbogatejši vladar ne more ubežati trpljenju, ki je posledica bolezni, starosti in smrti. Ko je zagledal četrto osebo (meniha), je bilo to zanj znamenje, da mora zapustiti palačo in iti iskat odgovor na svoje razmišljanje o trpljenju. Postal je potujoči sveti mož. Iskanje je vodilo Sidharto iz ene skrajnosti v drugo. Učil se je pri svetih možeh, vendar ga to ni pripeljalo do odgovora. Potem se je šest let strogo postil, kar ga je izčrpalo in pripeljalo skoraj v smrt. Ugotovil je, da vprašanja trpljenja ne bo mogel rešiti s skrajnostmi, in prisegel si je, da bo šel srednjo pot; ne bo se niti vdajal razkošju niti izpostavljal svojega telesa prehudim mukam.

Razsvetljenje

Sidharta je sedel v senci figovca v kraju Bodh Gaja in vztrajal tam več dni, zatopljen v preiščevanje. Nekega dne se mu je ob zori razkril smisel vseh stvari - bil je razsvetljen. Od takrat naprej so Sidharto poznali kot Budo.

Nirvana

V trenutku svojega razsvetljenja je Buda dosegel nirvano. To je osvoboditev iz kroga reinkarnacije in tako tudi osvoboditev od trpljenja. Budisti pravijo, da se nirvana ne more opisati z besedami, saj je onstran določljivega. Buda je živel do svojega osemdesetega leta. Ko je umrl, so ga začeli imenovati Tathagata, kar pomeni "Tako je odšel". To opisuje stanje nirvane po smrti, ko se človek ne more ponovno roditi in zanj ni obstajanja niti neobstajanja.

Prva pridiga

Buda je razlagal svoje novoodkrito znanje skupini menihov v Sarnathu, ki je v bližini Benaresa. Njegovi nauki so zajeti v poglavjih ki jih poznamo kot Tri splošne resnice, Štiri vzvišene resnice in Osmero pot.

Tri splošne resnice

1. V življenju ni nič trajnega, vse se spreminja: To Budovo razmišljanje je podobno razmišljanju grškega filozofa Heraklita, ki je rekel, da je nemogoče stopiti v isto reko dvakrat.

2. Ker ni nič trajnega, nas življenje ne zadovoljuje. Ljudje nenehno hrepenijo po minljivih stvareh in se nanje navezujejo. Celo takrat, ko se doseže zadovoljstvo, to ni trajno. Ze samo spoznanje, da se bo to zadovoljstvo moralo končati, je vir trpljenja. Budistom trpljenje ne pomeni samo velike bolečine in žalosti, ki jo ljudje doživljajo, temveč tudi vse tisto, kar življenja ne napravi popolnega.

3. Ni večne duše in to, kar ljudje imenujejo jaz, je samo skupek spreminjajočih se značilnosti. Buda primerja jaz z bojnim vozom, ki je samo skupek na določen način sestavljenih delov, in se zlahka razstavi.

Štiri vzvišene resnice

1. Vse življenje je trpljenje.
2. Vzrok trpljenja sta hrepenenje in navezanost.
3. Hrepenenje in navezanost lahko premagamo.
4. Premagamo ju z izpolnjevanjem naukov osmere poti.

Osmera pot

To je zmerna srednja pot, po kateri se je ravnal Buda v svojem iskanju razsvetlitve. Gre za moralni predpis, po katerem je treba živeti.

1. Pravo razumevanje: pomeni imeti pravi odnos do življenja, npr. razumevanje štirih vzvišenih resnic.
2. Prave vrednote: npr. obzirnost in sočustvovanje, ne pa sebičnost in tekmovalnost.
3. Pravo izražanje: izogibanje jezi, napadalnosti, pretiravanju, lažem in obrekovanju.
4. Prava dejanja: npr. živeti je treba pošteno in ne škodovati živim bitjem (mnogi budisti so vegetarijanci).
5. Pravi način življenja: izogibati se je treba dejanjem, ki bi škodovala drugim, npr. trgovati z orožjem.
6. Pravo prizadevanje: npr. misli naj bodo dobre, kar pelje razum v zdravo stanje.
7. Prava razsodnost: umirjati misli, da se izognemo raztresenosti.
8. Prava zbranost duha: pelje k razsvetljenju in nirvani.

Meditacija

Večina budistov meni, da je meditacija bistvena za dosego nirvane. Med meditacijo se z raziskovanjem svojega bistva doseže razumevanje Budovega nauka. Meditacija pogosto vključuje osredotočenje na misel o minljivosti in spreminjanju. Mnogo budistov misli, da je lahko skoraj vsaka stvar primerna za osredotočanje pri meditaciji, in pravijo, da je treba vsakodnevne opravke delati skrbno. To pomeni, da se morajo ljudje osredotočiti na sedanji trenutek in ne smejo dovoliti, da bi jih zmedle druge moteče misli. Budistični samostani imajo često sobo za meditacijo, ki je na voljo tudi obiskovalcem.

Lotos

Simbol budizma je lotos, ki raste iz blatnega dna ribnikov. Budisti pravijo, naj si ljudje prizadevajo postati čim bolj podobni lotosu. Blato predstavlja človekovo življenje, čistost cveta simbolizira razsvetljenje.

Ali obstaja Bog?

Budi se je zdelo najbolj potrebno najti odgovor na vprašanje trpljenja in ni izgubljal časa s praznim razglabljanjem. Ni se mu zdelo potrebno iskati odgovor na vprašanja o obstoju Boga in zakaj oziroma kako je bil ustvarjen svet. Po njegovih besedah bi bilo to, kot če bi človek, ranjen od puščice, zavrnil lajšanje bolečin, dokler ne bi izvedel, koliko peres je imela puščica ali kakšne barve so bili lasje človeka, ki jo je izstrelil.

Trije dragulji

Večino budistov združuje vera v Budo, njegove nauke, ki se imenujejo dhama, in v sveti red sangha - stvari, poznane kot trije dragulji zaradi svoje dragocenosti. So vir pomoči in opore ljudem in zato znane kot tri zatočišča.

Svete knjige

Budove nauke so zapisali šele po njegovi smrti. V začetku so jih širili z ustnim izročilom. Ena od pomembnih zbirk spisov se imenuje Tipitaka (Tri košare). Obsega Budove izreke, njihove razlage in pravila za menihe. Napisana je bila v 1. st. pr. n. š. v Šrilanki.

Sangha

Sangha je ime za katerokoli skupnost budističnih menihov ali redovnic. Skupina menihov, ki so poslušali Budovo prvo pridigo v Sarnathu, se je spreobrnila in ustanovila prvo sangho. Pravijo, da Buda najprej ni bil prepričan, ali naj sprejme v sangho tudi ženske, vendar ga je prepričala njegova tašča, ki ga je prosila, da bi se ji smela pridružiti. Še zdaj je v nekaterih budističnih deželah v navadi, da dečki preživijo nekaj časa kot menihi. To je lahko nekaj dni ali pa nekaj let.

Širjenje budizma

Budizem se je razširil iz kraja Bodh Gaja, kjer je nastal, v mnogo drugih vzhodnih dežel, kjer je še vedno živ. V Indiji sami je bolj ali manj hitro izumrl. Nekateri strokovnjaki menijo, da ga je hinduizem usvojil, potem ko je prišlo pod vplivom budistične kritike do reformiranja te religije. Kmalu po Budovi smrti so se začela mnenja njegovih privrženecv razhajati. Končno so se razvile različne vrste budizma. Dve glavni veji danes razširjenega budizma sta teravadski in mahajanski budizem.

Teravadski budizem

Teravada pomeni nauk prednikov. Teravadski budisti verujejo, da Budove izvirne nauke izpolnjujejo bolj natančno kot druge skupine. Budo imajo za pomembno osebo in popoln vzor, vendar menijo, da je bil vendarle samo človek. Po smrti ni mogel več pomagati ljudem. Zato teravadski budisti ne molijo k Budi. Verujejo, da mora posameznik uspeti v življenju z izpolnjevanjem Tipitake. Sangha je zelo pomembna za teravadске budiste in verujejo, da bodo ljudje, ki niso menihi, manj uspešni v iskanju svojega razsvetljenja.

Mahajanski budizem

Mahajanski budisti verujejo, da Buda lahko usliši prošnje ljudi tudi danes. Vidijo ga kot enega od mnogih Bud preteklosti, sedanosti in prihodnosti. Verujejo tudi v bodisatve, ljudi, ki so na robu razsvetljenja, a so se vendar odločili ostati na tem svetu, da bi pomagali drugim doseči isto stanje. Poleg Tipitake uporabljajo tudi druga besedila. Čeprav je sangha pomembna, ni bistveno postati menih, saj se je mogoče približevati nirvani kljub posvetnemu življenju. Ko se je budizem razširil po

vsej Aziji, so se mahajanski budisti prilagodili različnim kulturam, s katerimi so prišli v stik. To je pripeljalo do razvejenosti te vrste budizma. Tri od teh so: vadžrajana, neomadeževana dežela in zen.

Vadžrajanski budizem

Da bi vadžrajanski budisti dosegli nirvano, pojejo mantre in pri meditaciji uporabljajo mandale. Vadžrajanski budizem je znan tudi kot tibetanski budizem, ker je dosegel svoj vrh prav v Tibetu. Njegovi voditelji so imeli politično moč in tudi verski vpliv. Leta 1950 je Tibet zasedla Kitajska, ki je kot komunistična dežela religijo prepovedala. Mnogo budistov je moralo zbežati. Voditelj vadžrajanskih budistov, ki se imenuje dalajlama, še vedno živi v izgnanstvu v Indiji.

Budizem neomadeževane dežele

Budizem neomadeževane dežele je nastal na Kitajskem in se razširil na Japonsko približno v 13.st. Osrednji lik je bodisatva, znan kot Buda Amida. Bil je tako poln usmiljenja, da se je zaobljubil: vsakdo, ki bo ob smrti zaklical njegovo ime, se bo ponovno rodil v neomadeževani deželi, kraju, kjer naj bi bilo vsakomur dano izpolnjevati Budove nauke in doseči nirvano.

Zen budizem

Kot budizem neomadeževane dežele je tudi zen budizem nastal na Kitajskem in se razširil na Japonsko približno v 13. st. Zen pomeni meditacijo in zen budisti želijo preživeti čim več časa v tem stanju. Zen budisti uporabljajo tudi uganke, imenovane koani, kot je ta: Kakšen je zvok ene roke, ki ploska? Namen koanov je nasprotovati ustaljenim logičnim miselnim vzorcem, tako da vidijo prek vnaprej ustvarjenega mnenja in s tem dosežejo razsvetljenje. Sveti spisi so za zen manj pomembni kot za druge vrste budizma.

Stavbe

V vseh budističnih deželah imajo templje, vendar za bogoslužje niso nujno potrebni. Nekatere budistične svete stavbe se imenujejo pagode. Pogosto so zgrajene kot posebno oblikovan stolp, zlasti na Japonskem in Kitajskem. Poleg templjev in pagod so tudi zgradbe imenovane stupe. Stupa je zaprta, gomilasta stavba, ki naj bi vsebovala Budove posmrtno ostanke ali prepise njegovih naukov. Često so zvonasto oblikovane. Obiskovalci se poklonijo Budi s hojo okrog stavbe.

Praznovanja

Vesak je praznovanje Budovega rojstva in v deželah teravadskega budizma tudi njegovega razsvetljenja in smrti. Budovi kipi so okrašeni in na Kitajskem jih umivajo z dišečo vodo. Darove odnesejo v samostane, tam lahko prirejajo tudi ognjemete. Vasa (umik v meditacijo) je v deževni dobi. V Budovih časih takrat ni bilo mogoče potovati, zato je menihom ukazal, naj ostanejo na enem kraju, se tam učijo in meditirajo. Med tem praznikom skušajo tudi navadni ljudje najti čas za učenje in meditacijo. Na koncu umika v meditacijo darujejo menihom nova oblačila. S praznovanjem se spominjajo tudi Budove prve pridige. V Šrilanki imajo praznik posvečenega zoba. Po cestah nosijo enega Budovih zob.

Romarski kraji

Nekateri od glavnih budističnih romarskih krajev so povezani s pomembnimi dogodki iz Budovega življenja: njegovim rojstnim krajem (Lumbini), krajem njegovega razsvetljenja (Bodh Gaja), krajem njegove prve pridige (Sarnath) in krajem njegove smrti (Kušinara).